

Referaat 'Herdenken' 18 april 2017

Locatie: Diemen

Het woord 'herdenken' roept waarschijnlijk associaties op met stilstaan, verleden, herinnering. Maar herdenken is verre van statisch en retrospectief. De manieren waarop we herdenken zeggen vaak meer over de actuele sociaal-culturele context dan over het verleden zelf. In het herdenken geven samenlevingen en individuen betekenis aan het verleden en reconstrueren zij hun identiteit. De rode draad door dit referaat is dan ook de dynamiek die ontstaat in dat 'ritueel vormgeven' van identiteit: het ontketent mechanismen van in- en uitsluiting, en het draagt bij aan het 'hechten' van het sociaal weefsel wanneer dat door een ramp of aanslag verwond is. En wat betekent het voor de deelnemers individueel? Hoe 'gezond' is herdenken eigenlijk?

Prof. dr. Ismee Tames: Herdenken: processen van insluiting en uitsluiting

Aan de hand van enkele voorbeelden neemt Ismee Tames de aanwezigen mee in de dynamiek rond herdenken. Wie herdenkt eigenlijk wie? En wie bepaalt dat? Welke (potentieel) disciplinerende werking gaat er uit van publieke herdenkingen en hoe is dat voor minderheids- of afwijkende groepen? Wat moet je doen om legitiem 'mee te kunnen herdenken' en wat betekent het als 'jouw' herdenking afgewezen wordt? Zij gaat in op deze vragen vanuit eerder onderzoek naar processen van in- en uitsluiting van 'foute' Nederlanders en vanuit onderzoek in ontwikkeling naar oorlogservaringen van mensen in Nederland.

Prof. dr. Ismee Tames is historicus en politicoloog. Ze is werkzaam als directeur onderzoek bij het NIOD, instituut voor oorlogs- holocaust- en genocidestudies. Sinds juli 2015 bezet zij bij de Universiteit Utrecht de leerstoel: *Stichting 1940-1945: geschiedenis en betekenis van verzet tegen onderdrukking en vervolging*. Deze is ingesteld door de Stichting 1940-1945, partner in Arq en de Universiteit Utrecht. Zij publiceert over lange termijn impact van oorlog en geweld op maatschappij en individu. Ze is projectleider van het NIOD-programma: *Heel gewoon of juist bijzonder? Nieuwe visies op mensen in verzet tijdens de Duitse bezetting van Nederland 1940 – 1945*. Dit programma omvat nationale en internationale, academische en maatschappelijke projecten over oorlog, verzet, vervolgen en verdrinking.

Dr. Jorien Holsappel: Psychosociaal perspectief: collectieve rouw en rituelen na rampen

Bloemenzeeën, kaarsjes, ballonnen, stiltemomenten, stille tochten, herdenkingsdiensten, nationale en lokale herdenkingsbijeenkomsten: de afgelopen decennia heeft zich een heel repertoire ontwikkeld aan rituelen die we massaal uitvoeren na een ramp. Veelal wordt het geschaard onder de noemer 'herdenken'. Door middel van een literatuurstudie proberen we de functies van dat 'herdenkings' ritueel te ontrafelen. Zijn daar bepaalde mechanismen in te ontdekken – bijvoorbeeld patronen in plekken en handelingen, wisselwerking met media, beïnvloeding door groepen of overheden, stadia of stappen? Jorien Holsappel biedt een inkijkje in de resultaten en gaat in op de vraag hoe we die kennis kunnen inzetten om overheden en hulpverleners te adviseren. Wat is het belang van dergelijk collectief herdenken in de context van psychosociale hulp na schokkende gebeurtenissen? Wat zijn de valkuilen?

Dr. Jorien Holsappel werkt als beleidsadviseur bij Impact. Daar houdt zij zich onder andere bezig met herdenken na rampen. Zij werkte aan de Handreiking Herdenken (2012) en de Toolkit herdenking (2016) en adviseerde overheid en Stichting Vliegcramp MH17 rond de MH17 herdenkingen. Ze is goed ingevoerd in de rituel studies; in 2010 promoveerde zij hierin aan de Rijks Universiteit Groningen op een proefschrift over stiltecentra als nieuwe plekken voor ritueel.

Binnen het meerjarig multidisciplinair onderzoek in opdracht van het Nationaal Comité 4 en 5 mei werkt zij momenteel aan een deelstudie over de betekenis van ritueel na rampen en aanslagen in relatie tot de toekomst van herdenkingsritueel rond WOII.

Psychologisch perspectief: Onderzoek naar de effecten van herdenken op individuen

Ook al is de Tweede Wereldoorlog elke dag weer een dag langer verleden tijd, er lijkt geen sprake te zijn van een afname van belangstelling en deelname aan herdenkingen die gerelateerd zijn aan de Tweede Wereldoorlog. Dat herdenken voor oorlogsgetroffenen bijdraagt aan verwerking van traumatische ervaringen wordt vaak aangenomen. Cijfers die dit ondersteunen blijken echter schaars en slaan soms zelfs de andere kant op. Herdenken roept naast sociale verbondenheid en ruimte voor verdriet ook boosheid, onrust en herbeleving van traumatische gebeurtenissen op. Hoe en voor wie kan herdenken heilzaam zijn? Is er niet ook een recht om te vergeten? Wat ontlenen mensen aan herdenkingen en welk effect heeft het op direct getroffene, op volgende generaties, op nieuwkomers? Bertine Verloop zal vanuit haar onderzoek naar de betekenis van herdenken en rituelen verder ingaan op deze vragen.

Bertine Verloop (MSc) werkt als junior-onderzoeker voor Stichting Centrum '45/Arq. Ze heeft haar master klinische en gezondheidspsychologie afgerond bij de Universiteit Utrecht. In opdracht van Nationaal Comité 4 en 5 mei werkt ze mee aan een meerjarig multidisciplinair onderzoek naar rituelen rondom herdenken en vieren. De deelstudie waar ze bij betrokken is richt zich op de functie van herdenken en rituelen voor individuele verwerking van verliezen en traumatische gebeurtenissen. Hierbij wordt specifiek aandacht gegeven aan volgende generaties en nieuwkomers.